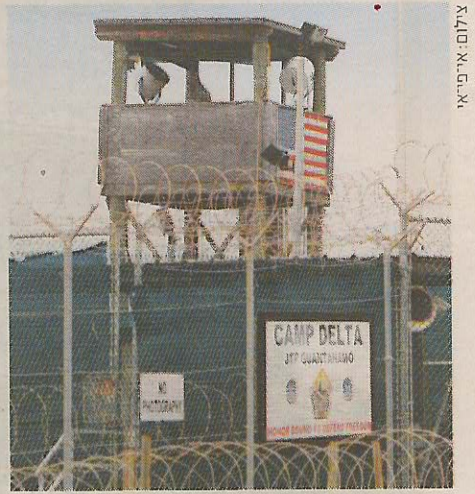

וכאשר

יענו

אותם

צילום: ארי פריא

כלא גוואנטנמו. "אנשים השתגעו"

במשך שש שנים היה מנפרד נוואק הממונה מטעם האו"ם על חקר עינויים | הוא ראה אסירים תלויים מהידיים בעמאן ואנשים מוקפאים בקובה, פקידי הרג בקמבודיה ועצורים שאיבדו את דעתם בגוואנטנמו | האיש שדרש להעמיד לדין את הנשיא בוש לא מחד להפעיל לחץ פיזי בלתי מתון על שלטונות כוחניים. גם ישראל נמצאת על הכוונת: "אתם מותחים את הגבולות"

אורי משגב | צילום: אלכס קולומוויסקי

אם האנשים האלה לא מעזים יותר לנסוע מחוץ לגבולות ארה"ב, יש לזה אפקט של הרתעה. אבל כמוכן שהיה יותר טוב לו היו עומדים לדין."

שגרה ממוסדת

עינויים אסירים ושבוים הוא פעילות אנושית עתיקה מאוד. שאלתי את נוואק אם שכיחותה של התופעה נמדדת במגמת ירידה עם השנים. "אני חושש שלא", השיב. "כמומנה מטעם האו"ם ביקרתי במדינות ככל העולם, במגוון אזורים ויבשות. המקומות היחידים שמצאתי שאין בהם עינויים הם דנמרק וגרינלנד, שנמצאת בשליטתה. בכל שאר הארצות, כולל באירופה ובאמריקה, יש עינויים. לפי עמים מרובים במקרים בודדים, אבל בהכללה אפשר לומר שזו שגרה ממוסדת."

אנחנו מדברים על עינויים מטעם המדינה?

בהחלט. עינויים על ידי משרטה, צבא ומגננוני מודיעין. בניגוד למה שניתן לשער, לרוב לא מדובר באסירים פוליטיים. ברוב המדינות עינויים מתרחשים כי מערכת החוק והמשפט לא מתפקדות מספיק טוב. אנשים רוצים לפצח פשעים, ומהר. יש לחץ מפוליטיקאים, מהציבור, מהתקשורת. המשטרה נדחקת לקיר ואין לה דרך יותר טובה מאשר להכות אדם עד שהוא מודה בפשע שעליו הוא נחקר. לפי הממצאים שלנו, 80 אחוז מהעינויים הם בתחום הזה."

אתה מדבר גם עם המעצמים?

"תמיד. אני מקפיד לדבר עם שני הצדדים. למעשה המסקנה שלי היא שהמעצמים הם גם קורבנות. המענה והמעונה נמצאים באותה סירה, שניהם קורבן של מערכת שמתייחדת עינויים. מעניין לדבר איתם, תמיד יש להם הצדקות. בשנים האחרונות יש לנו יותר ויותר אנשי CIA שעסקו בחקירות ובעינויים תחת ממשל בוש, ועכשיו יוצאים מהארון ומספרים את סיפורם. יש להם סיטמים. כל לילה חוזר אליהם הפרצוף של האדם שהם עינוו."

יש מקרה של מענה שזכור לך במיוחד?

"אחד המקרים הכי גרועים שראיתי היה בבית הדין הבינלאומי לחקר פשעי השלטון בקמבודיה. היה שם נאשם שהודה בכל. הוא עינה ונתן פקודות לענות למוות מאות אנשים, ותיעד הכל בצורה מסודרת, כמו הנאצים. הוא לא חש כל אשמה. במשפט הוא אמר: 'עשיתי מה שאמרו לי לעשות, ועשיתי את זה הכי טוב שיכולתי'. בשלב מסוים

גוואנטנמו אינו מחנה סודי. התחלנו לגבוי חקירה משור תפת של כמה גופים, כי קיבלנו הרבה תלונות, וקבענו שלא מדובר רק בעינויים, אלא שעצם ההחזקה של אנשים שם מנוגדת לתקנות הבינלאומיות, ויש לסגור אותו מיידית. "בוש הסכים, בתנאי שהאירופים יסייעו לקלוט את העצירים. אוכמה אמר שיסגור אותו בתוך שנה, וזה נדחה מאז. גוואנטנמו זה סמל, משום שהוא מבטא את הכוונה של בוש להחזיק אנשים מחוץ לחוק. מין שטח הפקר שאפשר להחזיק בו אדם כמה שרוצים, בלי עורך דין וכלי שופט, כשאף אחת מהזכויות החוקתיות לא חלה עליו. עם הזמן האסטרטגיה המשפטית הזו התמוטטה, אבל מוחזקים שם עדיין יותר ממאה אנשים."

האמריקאים ממש מענים שם?

"שחור על גבי לבן, יש לזה תיעוד. ראמספלד אישר שיש טות חקירה שבאופן פרטי אולי לא כל אחת מהן שקולה לעינויים, אבל השילוב שלהן ללא ספק כן. למשל, מניעת שינה לזמן ארוך. אנשים סיפרו שהעירו אותם כל 15 דקות. הם הועברו מתא אחד לאחר, עד שהשתגעו."

"או חשיפה לטמפרטורות קיצוניות. מחזיקים אנשים בחום של קובה בכלובי שמש, ואחר כך מכניסים אותם עירור מים לתא מקורר, שם הם רועדים במשך יומיים."

"והיה גם שימוש בפוביות. אם גילו שמישהו קלטרט פובי, שמו אותו בכלוב קטנטן. ואם משהו פוחד מכלבים, מכניסים לו לתא, כשהוא עירום, כלב גדול."

"עינוי הוא גרימה מכוונת של סבל חמור, פיזי או מנטלי. האמריקאים החזיקו אנשים למשך יותר משנה בכיוד מוחלט. היו כאלה שהתאבדו. אסירים שפתחו בשביתת רעב הודו נוכחות, קשורים לכיסא, תוך שימוש בצינורות גומי עבים שהוחדרו להם לתוך האף. אנשים ריווחו על כאבי תופת. לדעתי, ראמספלד צריך לעמוד לדין על כל מקרה פרטי כזה של עינויים, יחד עם שאר האנשים שהיו מעורבים."

בולל בוש?

"ראי. על פי החוק הבינלאומי החוק האמריקאי, כל מקרה של עינויים הוא פשע. צריך רק לאכוף את החוק. באופן עקרוני אוכמה המערכת מחויבים לחקור את המקרים הללו בגוואנטנמו, בכלא אברגרייב ובכל מקום אחר, ולהביא לדין את האחראים והמעורבים. לכן כשמענו שבוש אמור להגיע לנאום ב'נוחה, כמה ארגונים תבעו מממשלת שווייץ לעצור אותו, ואני כתבתי חוות דעת משפטית למה יש לו אחריות פלילית. בשלב הזה הוא ביטל את מסעו לאירופה."

מנפרד נוואק זוכר מצוין את הקורבן הראשון שיצא לו לחקור. "זה היה מי" שהו ששרד את העינויים בצ'ילה בשנות ה-70, הצליח לברוח והגיע לאוסטריה", הוא משחזר. "ראיינתי אותו כעיתונאי, והוא הצליח לדבר על מה שעבר עליו."

אני זה שנהייתי חולה באמצע השיחה וביקשתי להפסיק. חקירת עינויים זה דבר לא קל. לא רק לשמוע את האנשים, אלא גם לראות אותם. אני תמיד בא עם רופא צמוד. לראות אנשים מרוסקים זה ממש קשה."

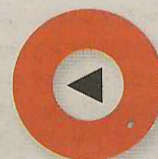
זה לא הקושי היחיד שאיתו מתמודד נוואק, 61, פרופ' סור למשפט חוקתי וזכויות אדם באוניברסיטת וינה, שסיים לאחרונה כהונה אינטנסיבית של שש שנים כממונה מטעם האו"ם על חקר עינויים. "אין הפרת זכויות אדם שיותר קשה לחקור מאשר עינויים, כי זו עבירה שתמיד מוכחשת", הוא מסביר. "אם אתה חוקר הרג, בדרך כלל יש גופה ואף אחד לא יכול להכחיש שמישהו נהרג. בחקירת היעלמויות לפחות המדינה מכירה בזה שאדם מסוים נעלם; טוענת שאין לה יד בזה, אבל מתימרת לעזור באיתורו."

"כשמגיעים לעינויים, עצם קיומם מוכחש. אף מדינה לא תודה שהיא מענה אנשים. זה מחייב גישה למתקני מעצר והסתייעות ברופאים שיכולים לברוק את הקורבנות זמן קצר אחרי שעינו אותם."

נוואק התפרסם כשהציע לפני כמה שנים להעמיד לדין בינלאומי את הנשיא האמריקאי ג'ורג' בוש ואת שר ההגנה שלו, דונלד ראמספלד. לא פחות. "למה שכונה על ידי בוש ואנשיו 'המלחמה בטרור' הייתה השפעה מאוד שלילית על לגיטימציה של עינויים בעולם כולו", הוא אומר. "כשב" סעתי לירדן בשליחות האו"ם, יו"ר הפרלמנט שאל אותי: 'למה אתה בא אלינו אם ארה"ב, ערש הרמוקרטיה המודרנית וזכויות האדם, מענה אנשים באופן רשמי? גם אנחנו נלחמים בטרור'."

החקירה שניהלת עם אנשיך בגוואנטנמו עוררה הרבה עניין.

"זה לא רק גוואנטנמו. עשינו עבודה גדולה על מתקני מעצר סודיים. כתמים שחורים במפה. למדנו שאיפה שיש מתקן מעצר סודי, יש עינויים. מוצאנו ש-66 מתוכם קשורים ל-CIA. חלקם מופעלים ממש על ידי הארגון, למשל בפולין ובליטא, ואחרים על ידי המודיעין המקומי, כמו במרוקו או במצרים, אבל ל-CIA מותר לבצע שם חקירות."

"אם יש 600 תלונות נגד השב"כ ואף אחת לא הובילה להבאה לדין, אז ברור שיש פה חסינות, וזה פתח לשימוש בעינויים. השב"כ: 'אנחנו שומרים בקפדנות על החוק'

